

1 HET DEMPIE

DE DAG DAT IK ALS EERSTE OP EEN DEMPIE IN DE BICKERS-gracht stond, moet een dag in de late herfst of winter zijn geweest, want mijn opa lag in bed. Al speelt dit vele jaren geleden, ik herinner me met zekerheid dat het een van de dagen was waarop ik mijn vier sneetjes witbrood moest zien weg te krijgen in de walm van zijn ongewassen berenlijf, en dat ik krampachtig probeerde niet naar hem te kijken. Als ik keek, zou hij zijn gele tanden bloot grijzen en mij tussen de klamme, vettige lakens bij zich noden. ('Kom lekker bij opa, pik...') Dan zou hij een arm om me heen slaan, me genoeglijk tegen zijn zweterige ondergoed trekken en mij laten mee-eten van de stukken brood die hij eerst diep in een klotsend bord jus doopte.

Deze ontvangsten in bed waren zijn vertoon van grootvaderlijke tederheid, waarmee hij op quasi zachtmoedige momenten graag zijn publiek imponeerde. Maar als ik oogappel van dienst moest zijn, zou ik niet op tijd wegkomen om nog vóór het begin van de schoolmiddag met twee benen op het nieuwe dempie bij de Stenen Brug te staan. En als ik daar als eerste wilde zijn, was verder uit-

stel echt onmogelijk. Zeker nu ik had gezien dat er sinds een paar dagen een niet-lekke plastic bal op lag, die niemand nog had durven terug te halen.

De hele winter hield mijn opa het bed. Niet dat hij ziek of invalide was. Tegen het eind van het najaar stapte hij op een ochtend gewoon niet meer uit het verzakte opklapbed dat een groot deel van het bedompte huiskamertje in beslag nam. Met de slappe kussens omhooggewerkt lag hij dan maandenlang tussen groezelige lakens en dekens het kamertje te vullen met de slaaplucht van zijn enorme lijf. Als een levend opgebaarde, misnoegde observator van zijn eigen wake.

Van 's morgens tot 's avonds laat waren er, behalve mijn opa en opoe zelf, vele gasten in dat kamertje aanwezig. Zoons, dochters, kleinkinderen, buurvrouwen met tante-status, ze stroomden samen uit alle hoeken van het Bickerseiland om onderuitgezakt, gapend en zich krabbend, bij mijn opa en opoe hun dagen uit te zitten. Alle stoelen en leuninggen waren continu bezet met hangend mensenvlees. Voor dit bezoek was geen andere aanleiding dan het instinctief zoeken van geruststellende broeierigheid. Als een nest bij elkaar weg-schuilende muizen voelde deze permanente visite zich warm en veilig.

De donderende scheldtirades waarmee mijn opa zich nu en dan over de bezoekers heen tot zijn vrouw richtte, brachten de schemertoestand in het kamertje niet in gevaar. Daarvoor was zo'n met spattend speeksel uitgebrulde aaneenschakeling van dodelijke ziektes te zeer een gewoon onderdeel van het sociale verkeer in onze fami-

lie. Maar het lukte mijn opa nog wel steeds om zijn huisvrouw met een ‘Krijg de pestpleuris en de bloedkanker in je hart!’ naar het keukentje te jagen, waar ze dan, gevolgd door een plichtmatig troostende dochter, zacht huilend speklappen of platvis voor hem ging bakken.

Vaak troffen mijn neefje Robbie en ik haar zo aan als we tijdens het spelen binnenvielen om onze dorst klokkend te lessen aan het rubberen kraanslangetje. ‘Hij heeft zeker weer een bui?’ fluisterden we dan in haar oor. Dat woord gebruikte zij zelf het liefst, als het ging om de misdragingen van haar kwelgeest. Waarschijnlijk omdat een bui iets is met een begin en een eind, iets wat ooit weer voorbij is, al wist ze wat mijn opa betreft in haar hart wel beter.

Met een bord voedsel in wankel evenwicht op zijn strakgespannen pens, lag mijn opa verbeten te zwijgen. Met zijn bedgeur probeerde hij ook zijn innerlijke grauwheid mee te geven aan de atmosfeer van het kamertje. Soms begon hij aan een korte woordenwisseling met zijn bezoekers, die bijeengepropt zaten in de nauwe ruimte die zijn bed overliet.

Hoe lamlendig iedereen er ook bij hing, als er gesproken werd ging dat altijd op topvolume en met bitse ruzietoon. Meestal nam de conversatie de vorm aan van ‘strijen’, de term die in onze familie gebruikt werd voor een verschil van mening over een feitelijk gegeven. Zo was er het gekijf tussen mijn tantes over de vraag of je bij tante Kleine Fietje, die een hersenziekte had, geluiden uit haar hoofd kon horen komen. Of de vraag wat dokter Burema had gezien op de röntgenfoto’s van tan-

te Rinies rokerslongen, of hij *noemenswaardig* of *niet-noemenswaardig* had gezegd, en welke van die kwalificaties als geruststellend en welke als alarmerend moest worden begrepen. Soms werd aan mij, jong als ik was, gevraagd om zo'n geval van strijen als arbiter te beslechten. 'Jongen, jij bent zo goed op school... Moet je nou zeggen *kostenloze* kaas of *kostverloren* kaas...?'

Al was het kamertje nog zo vol, regelmatig zakte mijn opa weg in een ronkende slaap, met natte, trillende lippen en verzakkende onderkaak. Soms sloop er dan heimelijke vrolijkheid in zijn publiek. Meestal werd de gelegenheid benut om met gedempte stemmen een klassieke familieanekdote op te halen, vrijwel altijd obscene van inhoud. Dan klonk er ingehouden gegier en knepen de vrouwen in onmacht hun dijbenen samen. De aanwezigheid van kinderen werd vrijwel nooit opgemerkt, maar soms probeerden mijn tantes hun schunnige praatjes wat glans te geven door zich plotseling met geveinsde schrik te realiseren dat ze ongeschikt waren voor ons, voor het kroost in de kamer. Dan wisselden ze een olijke blik van verstandhouding en gingen over op het spreken van onze familietaal. Daarin werd elke klinker vervangen door 'edíé'. *Jedie mediet nedier hodies*: jij moet naar huis. De volwassenen geloofden heilig dat dit doorzichtige geheimtaaltje voor kinderen en niet-eilanders onbegrijpelijk was.

Na het wakker schrikken, liet mijn opa zich moeilijk meevoeren door zo'n stemming, maar als dat een enkele keer toch gebeurde, raakte iedereen in een roes. Het dollen werd dan tot extatische hoogte opgedreven. Er

was haast bij, want het kon zo afgelopen zijn. Elk moment konden zijn kraalooogjes weer vol mensenhaat schieten als hij zich realiseerde dat hij met zijn meegaandheid de afspraak schond die hij ooit met zichzelf had gemaakt: tot zover zijn krachten zouden reiken, moest zijn nageslacht voor hem sidderen. 'Ik heb de hele dag nog geen bák warm zuipen gehad...!' dreunde het dan opeens door de laatste flarden krampachtige lol.

Als ik na school via de Stenen Brug op het eiland kwam, sloeg ik nooit linksaf naar onze eigen krotwoning op nummer 64, maar schoof net als mijn neefjes en nichtjes doelgericht naar binnen door de openhangende voordeur van mijn opa en opoe op nummer 56. Op het Bickerseiland van mijn kindertijd bestond er geen privédoorn. Voor mijn moeder en tantes speelde het dagelijks leven zich af in het huisje van hun vader en moeder, niet in hun eigen woning verderop. Ook in elkaars huiskamer stapten ze zonder aankondiging of verklaring binnen om er met hun jas nog aan in een stoel neer te vallen. Mijn familie voelde geen echte scheiding tussen de eigen woning en die van een zuster of nicht om de hoek. Eigenlijk bewoonden wij gezamenlijk één enorm onderkomen, met lange gangen en vele kamers, dat zich uitstreckte van het Bickersplein tot de brug naar de Realengracht.

Als ik in het volle kamertje binnenkwam en mijn ogen dichtkneep tegen de bijtende mist van Caballero-rook, maakte mijn moeder zich los uit de lome stilstand van het eerste dagdeel en ging in het besmeurde, stinkende keukentje mijn brood maken. Hierbij moest ze zich bekvechtend een plaatsje verwerven tussen haar zusters, die voor

hun eigen kind met boter en bloedworst in de weer waren.

Altijd zocht ik met mijn bord een plek op de grond vlak voor de glazen deuren naar het stenen binnenplaatsje, waar een herdershond vol kale plekken in zijn eigen vuil leefde. Al etend probeerde ik me af te sluiten van de tierende mensenkluit achter mij en keek ik toe hoe de hond om de paar seconden een poging deed mij door de raampjes heen te bespringen, maar steeds niet verder kwam dan jankend schrapen aan het glas. Tot ik weer naar school moest, volgde ik dan de groei van het vegenpatroon dat hij met zijn vuile nagels tekende.

Maar op de dag waar het hier over gaat, probeerde ik zo weinig mogelijk tijd te verspillen en zo snel mogelijk weer buiten te staan. Ik stak het laatste sneetje brood tussen mijn tanden, kwam omhoog, vond mijn weg over vele uitgestrekte benenparen en wist – gebruikmakend van de volkomen afwezigheid van belangstelling voor het doen en laten van kinderen bij de volwassenen – onopgemerkt het gangetje te bereiken. Het nieuwe dempie bij de Stenen Brug dat ik mij al maanden geleden, toen de eerste vage contouren nog maar net zichtbaar waren onder het groene water, had toegeëigend, zou ik vandaag als eerste eilander betreden.

In de tijd waarin dit speelt was het Bickerseiland een vergeten, slordig stuk Amsterdam, volgestouwd met verkrotte huizen, bouwvallige loodsjes en autowrakken. Als een uit schaamte weggemoffeld onooglijk zusje van de veel-

bezongen Jordaan lag het mensenschuw aan de donkere kant van de Haarlemmerdijk. In een onheuglijk verleden waren mijn voorouders op deze uit de stad stekende reep land neergestreken en hadden er voor de eeuwigheid hun vlag geplant. Hierna hadden de generaties elkaar steeds talrijker opgevolgd. Als konijnen in een hollenstelsel had onze familie steeds meer woninkjes weten te vullen op dezelfde vierkante kilometer, slechts ruimte latend voor een klein aantal niet-bloedverwante medebewoners.

Beweging was ons onbekend. Wij zaten vastgeklonken aan ons eiland, waren ermee vergroeid tot één log wezen dat de tijd apathisch langs zich heen liet glijden. Omdat wij door onze inertie onvindbaar waren, sloeg de geschiedenis ons over. Binnen de ring van grachtwater die ons beschermde, konden wij onberoerd door ons stationaire leven gaan. De vrouwen van het eiland deden hun boodschappen bij groenteman Chris in de Grote Bickersstraat of bij kruidenier ome Henk in de Galgenstraat en waagden zich alleen in uitzonderlijke omstandigheden, als er bijvoorbeeld een 'mesjèsterse' werkbroek gekocht moest worden, zo ver als De Mof op de Haarlemmerdijk. De mannen waren 's morgens in een paar stappen op hun werk in de schrootloodsen en de auto-sloperijen aan de Bickersgracht. Maar de meesten werkten in het geheel niet en beperkten hun dagelijkse bezigheden tot het kuierloopje van hun woning naar de hoek tussen Bickersgracht en Kleine Bickersstraat, waar zij elkaar troffen om met de handen in de zakken bij elkaar te staan en sjekkies te roken, of, met het hoofd in de nek, gein te maken met de tantes die uit de ramen

hingen. ‘Ik ga een uurtje op de Hoek staan,’ kregen hun vrouwen dan te horen.

Elf jaar leven op het Bickerseiland had ik erop zitten. Op de dag dat ik het gangetje van mijn opoe en opa verliet op weg naar de Stenen Brug om neer te dalen naar het nog maagdelijke dempie daar, had ik elf jaar geleefd en het eiland alleen verlaten tijdens schoolreisjes. Ik had een perfecte schutkleur gekregen en mij altijd onzichtbaar gevoeld tegen het decor waarin ik leefde. Uit mijn mond kwam vlekkeloos Bickerseilands, inclusief de eindeloze slingers van vloeken en verwensingen waarmee zelfs het allerkortste zinnetje moest worden opgesierd. Net als al mijn neefjes (‘me neeffies’, moet dat eigenlijk zijn – ook na zoveel jaren voelt het gênant om ze aan te duiden in mijn taal van nu) wist ik feilloos in welke gaten in de grijze stenen muur langs de Bickersgracht ik mijn handen en voeten moest zetten om over de rand te kunnen klimmen en op het terrein van de Zandwerf te belanden, waar we vanaf de toppen van de hoge voorraadbergen grind bij onze tantes op eenhoog naar binnen konden loeren. Ik was trots als ik even werd toegelaten tot het exclusieve, ontspannen wereldje van mijn ooms die op de Hoek stonden, en die soms een spelend kind bij zich haalden om wat heen en weer te dollen. ‘Maar goed dat je ken leren, jongen, want voetballer zal je nooit worden...!’

En toch werd ik de laatste maanden steeds vaker bezocht door een verwarrende onrust. Er werd op het ei-

land over mij gesproken met gefronste wenkbrauwen. Ik had opgemerkt dat de ogen van mijn ooms en tantes van mij weg keken als ze iets tegen me zeiden. Mijn neefjes en nichtjes leken niet meer uit eigen wil met me om te gaan, maar gedwongen door de plicht van bloedverwantschap. Ook kon ik me steeds minder gedachteloos overgeven aan de koesterende dromerigheid die over me kwam in het kamertje van mijn tante en oom, als ik daar mijn zondagsgeld ging halen. In het uurtje dat ik dan op visite moest zitten, leken mijn gedachten niet meer zo vanzelfsprekend met het stille soezen genoeg te nemen als in voorgaande jaren.

Aangekomen bij de groene reling van de Stenen Brug, probeerde ik nog een laatste keer de draagkracht te schatten van het dempie drie meter onder mij. Het hoogste punt stak minstens tien centimeter boven het water uit. Aan de egale bolling was duidelijk te zien dat het ongeschonden was, dat nog niemand de sprong had aangedurfd.

Dempies, drassige, stinkende eilandjes met een bodem van vuilpulp, zag je veel in de grachten rond het eiland. Onder een brug of tegen een walkant wisten ze in een aantal maanden onmerkbaar langzaam omhoog te klimmen uit de duisternis onder het wateroppervlak. Het fundament werd gevormd door grote stukken in de gracht gegooid vuilnis: fietswielen, meubels, stukken autowrak. Minder vast afval, zoals de aardappelschillen en het oude brood uit de emmers die mijn tantes elke avond leegden over de reling, verweekte in het grachtwater en koekte zich als een kleverige brij aan de solidere materialen

vast. Als de laag dik genoeg was geworden, kwam het slib boven water te liggen, waar de blootstelling aan de lucht ervoor zorgde dat het opdroogde en verhardde.

Zo groeide, uit de gedumpte resten van de Bickerseilanders, een nieuw stukje Bickerseiland: een dempie.

De eerste bezoekers van de dempies waren altijd nerveus scharrelende ratten waarop mijn grote neven schoten met hun luchtbuks. Maar ook wij jongens konden een dempie betreden wanneer dat breed en sterk genoeg was geworden. Wel kon het glimmende oppervlak bedrieglijk dun zijn, en het risico bestond dat je opeens – vooral als je vanaf de brug een stuk in de diepte moest springen – tot aan je middel in het drabbige water stond. De eerste die zich op een nieuw dempie durfde te begeven, had korte tijd enig aanzien onder de kinderen van het eiland. Mijn neefjes Fokkie en Robbie stonden bekend als de meest roekeloze pioniers. Klauterend en soms gebruikmakend van een vlot, wisten zij dempies ook te gebruiken als doorgangsroute om via de achterkant van een loods of werf een nutteloos voorwerp te gaan stellen. ‘Kijk dan, gejat op de IJzerwerf, man!’

Het zou te ver gaan om te zeggen dat het hele eiland uitliep als een jongen voor het eerst voet zette op zo’n nieuwe vuilnispolde. Maar als vanaf de Stenen Brug de opgewonden kreet ‘Ze staan op het dempie!’ klonk, kwamen de mannen van de Hoek er vaak wel langzaam aan wandelen – als teken van hun volkomen onthechting aan alledaagse drukte en verplichtingen liepen ze altijd uitdagend traag – om even grijnzend over de reling te kijken. Onder hun ogen daagden Fokkie en Robbie, om

hun onverschrokkenheid te tonen, het dempie dan uit met hoge, soppende danspassen. ‘Als je moeder dat ziet...’ zeiden de ooms, waarna ze zich omkeerden om weer eensgezind hun wachtpost te betrekken.

Al weken was ik vervuld van de opdracht die ik nu ging volbrengen en volgde ik, als ik over de Stenen Brug kwam, de groei van het dempie tegen de laatste steunpilaar, bij de hoek met de Groene Loods. Ik had wel eerder op dempies gestaan, maar dat waren altijd veilige, door anderen al hard gestampte exemplaren geweest. Dempies waarvan je niet meer kon zien waar ze overgingen in de gewone walkant en die als opstapje dienden voor mannen die op de dekschuiten werkten. Dempies die volledig deel waren gaan uitmaken van het Bickerseilander grondgebied, geciviliseerde, in kaart gebrachte dempies.

Maar dit dempie hier onder mij, dat mij naar zich toe leek te zuigen, had nog precies het pappige, afstotende aanzien dat paste bij wat ik moest doen. Alsof het was gevormd uit het gestolde braaksel van een kluit dronken ooms die hier, na een avond in café de Twee Poten, gezamenlijk hun pensen hadden gelegegd. Ik stapte tussen de hoge en lage ligger door en stond daarna vrij boven het dempie, op het smalle stukje brug achter de reling. De plastic bal, zag ik, lag nog op dezelfde plek.

De gedachte die ik in de afgelopen tijd steeds moeilijker kon wegduwen was dat er iets vanzelfsprekends aan mij

ontbrak en dat in mijn familie dit besef aan het doorbreken was: dat die jongen van Beppie, al was hij tussen hen geboren en opgegroeid, niet een eilander was als zij. Dit besef leek zich onstuitbaar te verspreiden, al probeerde iedereen er zijn ogen voor te sluiten. Het was alsof ik met het weggroeien uit mijn kind-zijn geleidelijk werd overdekt met beschamende vlekken van onzuiverheid die steeds moeilijker te negeren waren. Mijn familie leek zich steeds minder goed raad met mij te weten. Ik bracht mijn ooms en tantes in verlegenheid. Als ze met mij te maken hadden, gedroegen ze zich niet natuurlijk, verzandden hun geintjes en voelden ze zich duidelijk opgelaten. En bij het spelen met mijn neefjes en nichtjes had ik steeds vaker het gevoel dat zij mij nadrukkelijk wilden tonen hoeveel lol ze hadden, dat ze zich voor mij aanpasten en rekening met me hielden.

‘Eigen’, dat was het woord waarmee in onze familie de kracht van onze bloedband werd omschreven. Wij waren ‘eigen’ van elkaar, wat ‘eigen’ was zat voor het leven aan elkaar vastgegroeid, met alle bescherming en verplichting die daarbij hoorden. Ik begon te vermoeden dat daarin mijn problemen lagen, dat ik door verkeerde aanleg niet in staat was om een volwaardige plaats in te nemen als eigen op het eiland. Het was zeker dat niemand dit ooit openlijk zou uitspreken, maar ik was voor altijd gedoemd om mij voor de schijn binnen, maar in werkelijkheid naast mijn familie door het leven te slepen.

Die on-Bickerseilandse inborst van mij, die verkeerde aanleg, kwam van mijn vader, al wilde ik dat liever niet onder ogen zien. Mijn vader was een buitenstaander op

het eiland. In zijn schoonfamilie had hij de status van intellectueel, ook al bestond zijn vorming uit niet meer dan een door de oorlogsjaren verstoorde lagerschooltijd op het Groningse platteland. Met hun zwagertje van buiten spraken mijn ooms en tantes altijd op een andere manier dan met hun autochtone mede-eilanders. Ze trokken hun gezichten in een wat ernstiger stand, er kwamen concentratierimpels boven hun neus en ze deden een krampachtige poging hun platte taal te beteugelen. Mijn vader was de man bij wie je langsging om benauwende brieven over je steungeld of kinderbijslag te laten uitleggen, of om een lastig formulier te laten invullen. Hij genoot daardoor aanzien in de familie, maar ontleende er niet de geringste voldoening aan. Hij leed onder zijn gevangenschap in een hem opgedrongen leven. Zonder eigen te zijn, was hij veroordeeld om, in een verbeterd schijnbestaan te midden van de familie van zijn vrouw, te spelen dat dit wél zo was. Als hij 's avonds met een onwillig gezicht achter het *Nieuws van de Dag* zat, stapte er stevast een oom binnen – deuren waren immers nooit op slot – die zijn jas aanhield, neerzeeg op een stoel aan de eettafel en ging zitten wachten op conversatie. In de vertraagde, ingehouden bewegingen waarmee mijn vader dan zijn krant dichtvouwde en weglegde, zag ik de strijd die hij aan het leveren was tegen zijn weerzin.

'Jopie is anders als ons.' Zo had ik mijn vaders positie in de Bickerseilander samenleving eens horen verwoorden door mijn tante Mijntje. En ik was dus door hem besmet. Ook ik bleek geen natuurlijke plaats te hebben tussen die 'ons', ook ik was anders. Die beklemmende

zekerheid drong zich de laatste maanden steeds duidelijker op en maakte dat ik de gedachte aan de jaren die vóór mij lagen – waarin ik, zoals mijn moeder rondba-zuinde, zou gaan ‘doorleren’ – niet durfde toe te laten.

Ik had besloten dat ik mij niet eerst zou laten afzakken langs de buitenkant van de brug om dan te gaan hangen aan de onderste ligger van de reling. Dan zou er nog maar een schamele anderhalve meter te vallen zijn voor ik neerkwam op het dempie. Zo rechtop als ik nu op die buitenste richel stond, zo wilde ik naar voren stappen en in volle vaart die zompige bult onder mij tegemoet schieten. Ik moest met mijn benen gestrekt en mijn armen langs mijn flanken de zwaartekracht voluit de kans geven om mijn sprietige lijf omlaag te trekken. Als ik dan rechtstandig en zonder weg te zakken door het dempie zou worden opgevangen, was mijn missie volbracht.

Ik keek rechts achter mij, maar de Hoek was onbe-mand. Hoger kijkend zag ik geen enkel opengeschoven raam waaruit het hooggetoupeerde kapsel stak van een tante met een kussentje onder de ellebogen. Ik keek weer recht voor mij uit, liet de reling los en stapte naar voren.

Mijn voeten werden met een vochtig geluid in het dempielijf gezogen en ik wankelde hevig. Een scheut triomf ging door mijn borst toen ik erin slaagde op mijn benen te blijven staan. Door de deining die ik veroor-zaakte, rolde de plastic bal van de top van het dempie af en dreef weg in de gracht. Ik trok mijn schoenen los uit

de stinkende pulp en ging op het hoogste punt staan.

Vanuit dit nieuwe perspectief had ik vrij zicht op de vuilzwarte onderkant van de Stenen Brug links naast mij. Over de lange bolling boven mijn hoofd ging ik elke dag naar school, als ik met mijn neefje Robbie was soms zonder de grond te raken, door ons voort te bewegen over de onderste ligger van de reling. Mijn tantes sjokten af en aan over de Stenen Brug met lege en volle boodschappentassen, met loodzware zakken ‘viertjes’ van kolnhandel Mons. Mijn ooms parkeerden er hun Taunussen en Chevrolets en hingen er soms tegen de leuning. En 's avonds om halfzeven kwamen de eilanders elkaar hier tegen als ze de etensresten en aardappelschillen over de reling kieperden waarna ze, met de lege emmers bungelend aan hun hand, een mooi moment hadden voor een praatje. Geen plek op het eiland zo platgetreden, zo – kinderhoofdje bij kinderhoofdje – bekend als de Stenen Brug. Maar, bedacht ik op het dempie, wie van mijn tantes of ooms kende deze wereld onder hun voetzolen, deze nooit door het zonlicht aangeraakte, klotsende spelonk, met dichte spinnenwebben aan de verroeste steunbalken, met onpeilbare zwarte gaten op de plekken waar stenen waren weggevallen?

Om op tijd op school te zijn, moest ik nu weer naar de brug terugklimmen. Zoekend in de bakstenen muur van de Groene Loods achter mij, zag ik dat die onverwacht gaaf was en nauwelijks gaten of uitsteeksels had die houvast boden om me omhoog te kunnen werken. Een muur die al mijn onbestemde verwarring van de laatste tijd leek te willen bevestigen.

2 ZONDAGSGELD

HET WC'TJE VAN MIJN TANTE TRUDIE EN OOM BEN WAS het kleinste van het hele Bickerseiland. Het bevond zich direct naast de gootsteen in hun keukentje, dat ook weer minimale afmetingen had. In dat keukentje konden onmogelijk twee personen tegelijk verkeren. Als er iemand de deur van het wc-hokje in wilde, moest mijn tante het koffiezetten of koken even onderbreken en het keukentje verlaten. Omdat er in het wc'tje voor een volwassene te weinig ruimte was om te staan, waren ook mannen genoodzaakt zittend te plassen. Aan de binnenkant van de deur, vlak bij de buitenrand, zat over de hele lengte een met scharnieren bevestigde brede plank. Die duwden ze dan open en staken hun benen, gedraaid zittend, in de extra vrije hoek die de uitgeklapte plank creëerde boven het iets lager gelegen keukenvloertje. Door de driehoekige openingen boven en beneden bereikte het geklater de aanwezigen in het huiskamertje.

Sinds enige tijd moest ook ik gebruikmaken van de plank, als ik bij het zondagsgeld halen een te volle blaas had gekregen van mijn tantes glazen Riedel. Jarenlang

hadden mijn kindervoeten en dunne benen genoeg gehad aan de krappe decimeter vloer vóór de pot. Maar ik had met stille trots vastgesteld dat, sinds mijn elfde verjaardag ongeveer, mijn lichaamsvolume klaarblijkelijk zo was toegenomen dat ik echt moest zitten nu, met opengeklapte plank.

In die houding was ik op een winterochtend mijn plan nog een laatste keer aan het overdenken. Peinzend volgde ik in het open driehoekje boven mij de overwaaiende wolkenlierten uit de kokende fluitketel die tante Trudie op een gasvlam had laten staan. Gejaagde, door een tochtstroom sterk versnelde bewegingen die vooruit leken te wijzen naar mijn geplande actie van later die ochtend. Ik moest straks mijn kans zien waar te nemen tijdens de vijf minuten die door zo'n zelfde werveling zouden worden beheerst, door een razendsnelle beweging die, net als die haastig overvliegende damprafels, zich onttrok aan de verstilling die het huisje leek op te leggen. Dat die vijf minuten zouden komen, wist ik na al die jaren zeker. Ik trok door, wrikte plank en deur open en keerde terug naar de stoel met hoge, dikke kussens waarin ik elke week mijn zondagsgeldvisites doorbracht.

In mijn familie op het eiland had elk gezin wel een zondagsgeldkind. Meestal ging het om een neefje of nichtje dat al kort na de geboorte was aangenomen als te vertroetelen bloedverwantje naast het eigen kroost. Hoe kin-

deren en gezinnen gekoppeld werden in deze oeroude adoptieregeling, heb ik nooit goed geweten. Ik vermoed dat er een ongeschreven wachtlijst bestond en het er alleen om ging welk gezin van een tante of oom aan de beurt was wanneer er een nieuw Bickerseilandertje bij kwam. Als bezegeling van zo'n verbond voor het leven kreeg de pasgeborene van zijn tweede ouderpaar zo snel mogelijk een merkteken ten geschenke, een gouden ringetje, armbandje of halskettinkje. Deze sieraden werden in de jaren daarna steeds aangepast aan de groei van het kind, want het te allen tijde dragen ervan was heilig.

'Heppie van ze tante...' zeiden onze moeders, terwijl ze onze kinnetjes omhoogkrikten of onze knuistjes voor de bril van een buurvrouw trokken.

Als mijn ouders een avondje op visite gingen bij een tante en oom in de Grote Bickersstraat, werd ik met zuigfles en teddybeer afgeleverd aan de andere kant van het huizenblok, bij tante Trudie en oom Ben aan de Bickersgracht. Zo'n zelfde vast oppas- en speeladres, binnen dezelfde straal van vijfhonderd meter, hadden mijn neefjes Robbie en Fokkie en mijn nichtje Truus. En de eigen kinderen van onze tweede ouders hadden stuk voor stuk óók weer een tante en oom van wie ze een sieraadje droegen en het troetelkind waren. Zo haakten de gezinnen zich in vele richtingen aan elkaar vast. Bij onze geboorte verwierven wij niet alleen een plaats in ons eigen gezin, maar gingen wij ook deel uitmaken van dit gestaag groeiende vlechtwerk van bloedbanden en generaties dat het eiland onzichtbaar overdekte en de bewoners op hun plaats hield.

Vanaf een jaar of zes, gingen wij bij ons tweede gezin zondagsgeld halen. Om halfelf was er in alle huizen afgestoft en gestofzuigd. Dan mochten wij op weg naar onze adressen, om een uur op visite te zitten en daarna het ‘piekie’ te incasseren waarmee we ’s middags naar de Hollandia op de Haarlemmerdijk konden. Als ik, onderweg naar mijn tante en oom, neefjes tegenkwam die op weg waren naar hún zondagsgeldverschaffers, grijnsden wij gegeneerd om onze stijfgestreken kleren en de spierwitte scheidingen in onze natte haren.

‘Zondagsgeld halen zeker, hè...?’

Mijn tante Trudie en oom Ben woonden halverwege de Bickersgracht. Ik moest vanaf de straat een houten trapje op en kwam dan bij hun buitendeur. Ook die winterochtend was het, zoals altijd, mijn tante geweest die me had binnengelaten.

‘Effe je schoenen uit, muis...’

Iedere bezoeker moest van mijn extreem propere tante (‘helder’, heette die kwaliteit, waarin de vrouwen van het eiland elkaar probeerden naar de kroon te steken) op de drempel zijn schoenen uittrekken. Als ik het me goed herinner gold die regel zelfs voor de deftige bode van het ‘dooienfonds’, die eens per maand de premie kwam innen.

Mijn oom had ik zoals altijd aangetroffen in zijn vaste hoekje van de enorme bank. Wat haar meubilering betreft, weigerde mijn tante concessies te doen aan de ge-

ringe oppervlakte van haar huisje. En dus stond in haar kamertje een compleet en imposant bankstel. Een bank en twee fauteuils met kussens zo dik dat ik na een tijdje hoog zitten met mijn lichte kinderlijf steeds langzaam opzij gleeed en in de spleten wegzakte. In de ruimte die tussen bank en stoelen overbleef, paste net de lage salontafel met brokken namaakmarmer onder het doorzichtige blad.

Zo vol was het kamertje, dat ik zijdelings lopend van het wc'tje naar mijn stoel moest terugkeren. Ik klom weer op mijn kussen en probeerde de houding terug te vinden waarmee ik elke zondag de schijn ophield te genieten van het zitcomfort en camoufleerde dat ik voortdurend moest voorkomen naar links of rechts weg te glijden.

De zondagsgeldvisites bij mijn tante en oom verliepen langs een vastliggende opeenvolging van momenten. Als ik het kamertje binnenkwam, verwelkomde mijn oom mij door zachtaardig plagend niet te begrijpen wat ik kwam doen. Waarom ik kwam binnenvallen, zo vroeg op zijn vrije ochtend. Hoezo, zondagsgeld? Hij was gesjochten deze week. Ik moest hém maar zondagsgeld geven, deze keer. Mijn tante nam mij dan voor de vorm in bescherming. 'Ach god, laat die jongen nou...' Vervolgens ging mijn tante naar het keukentje, om terug te komen met twee goudgerande rococokopjes gevuld met bleke koffie en een bierglas Riedel. Na het neerzetten

van de consumpties op drie onderzettertjes, ging ze weer in de stoel tegenover mij zitten.

Zo zaten we daar te drinken, mijn oom in het hoekje van de bank, mijn tante en ik in onze fauteuils aan de korte kanten van de salontafel. Gesproken werd er niet veel, voor zover ik mij herinner. Hoogstens vroeg mijn oom eens of ik weer naar een film van 'Rooie Rochus' (Roy Rodgers) ging 's middags. Maar anders dan in mijn eigen huis, voelde ik me bij mijn tante en oom niet ongemakkelijk bij lange stiltes. Ik ging er juist volledig ontspannen in onder, starend en wegdromend, zonder de angst betrapt en gehoond te worden. Van mijn tante en oom hoefde ik niet te vrezen dat ze me uit zo'n tranceachtig moment zouden doen opschrikken met een onverhoedse luide grap. ('Zie je sterretjes, jongen...?') De beschaving waarmee hun kinderliefde ze had bezielde, verhief ze boven de meeste andere volwassenen van het eiland.

Als ik na het legen van mijn glas naar het wc'tje was geweest, volgde het moment waarop ik nu, balancerend op mijn hoge kussen, gespannen zat te wachten. Al meteen bij mijn binnenkomst had ik snel vastgesteld dat, zoals iedere zondag, ook deze morgen op de salontafel de nieuwe, bol staande leesportefeuille lag uitgestald. Waarschijnlijk omdat ik deze keer in ongeduld verkeerde om mijn plan uit te proberen, leek de wekelijkse vraag van mijn tante langer op zich te laten wachten dan gewoonlijk. Maar daar was dan toch haar uitnodigende knikje naar de bruine map vol tijdschriften. En ik merkte dat de woorden waarnaar ik had verlangd, en die ik in mijn